

DIN NOU DESPRE CERAMICA CENUȘIE DE LA SUCEAVA*

DE

PARASCHIVA-VICTORIA BATARIUC

Cercetările arheologice întreprinse pe teritoriul orașului Suceava pe parcursul unei jumătăți de veac, începând cu anul 1951, au dus la descoperiri interesante, care contribuie la mai buna cunoaștere a istoriei evului mediu nu numai a Moldovei, dar și a întregului spațiu locuit de români.

Între descoperirile arheologice făcute la Suceava de-a lungul timpului ceramica ocupă un rol important, iar concluziile la care s-a ajuns în urma studierii acestei categorii de obiecte, sunt de cea mai mare importanță. Descoperirile făcute la Suceava au permis nu numai stabilirea unei cronologii relative a ceramicii moldovenești, a tipologiei ori a unor detalii ce țin de tehnica de obținere a vaselor¹, dar în același timp s-a precizat momentul când prin apariția unor forme standardizate se poate vorbi despre depășirea fazei de meșteșug casnic și de existența unei producții specializate, de serie, destinate schimbului².

Studierea atentă a materialului ceramic precum și a condițiilor de descoperire au permis definirea noțiunilor de ceramică rurală și ceramică urbană, strict contemporane, dar puternic diferențiate din punct de vedere a calității pastei, a tehnicii de modelare, cât și a arderii³.

În cadrul ceramicii orășenești de la sfârșitul secolului XIV se detașează prin însușirile sale tehnice, dar și formale, o categorie distinctă, cunoscută în literatura de specialitate sub denumirea de „ceramica cenușie fină” și/sau ceramica coloniștilor.

Profesorului Mircea D. Matei îi revine meritul incontestabil de a fi definit, în literatura arheologică românească, încă în deceniul șase al secolului XX, această specie ceramică, net diferită de olăria populației autohtone. În lucrarea sa de doctorat, care prezintă istoria orașului Suceava până la mijlocul secolului XVI, arheologul bucureștean a atras atenția pentru prima oară asupra acestei specii ceramice, definită de către descoperitorul ei drept „ceramica cu brăduț” și atribuită coloniștilor germani veniți din Transilvania⁴.

Problema ceramicii cenușii l-a preocupat constant pe profesorul Matei, care i-a dedicat un substanțial studiu publicat în 1962 în limba germană⁵, studiu reluat și în limba română în anul următor⁶, dar și alte lucrări

---

* Articolul de față reprezintă textul revăzut al comunicării susținute la sesiunea Muzeului Județean de Istorie „Ștefan cel Mare”, Vaslui, 1 decembrie 2000.

¹ E. Busuioc, *Ceramica locală de uz casnic din secolul al XIV-lea de la Suceava (partea I)*, în *SCIV*, 15, 1964, 1, p. 89-102; eadem, *op.cit.*, partea a II, în *SCIV*, 15, 1964, 2, p.205-224; eadem, *Ceramica de uz comun – nesmălțuită –, din prima jumătate a secolului al XV-lea de la Suceava*, în *SCIV*, 17, 1966, p. 299-309; eadem, *Ceramica de uz comun – nesmălțuită din a doua jumătate a secolului al XV-lea de la Suceava*, în *SCIV*, 18, 1967, p. 563-574; eadem, *Contribuții la cunoașterea ceramicii din secolul al XVI-lea de la Suceava*, în *SCIV*, 19, 1968, 3, p. 493-504.

² Eadem, *Ceramica de uz comun, nesmălțuită din Moldova (secolul al XIV-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea)*, București, 1975, p. 26-31; M.D. Matei, *Civilizație urbană medievală românească. Contribuții (Suceava până la mijlocul secolului al XVI-lea)*, București, 1989, p. 62, 66 (se va cita în continuare *Civilizație...*).

³ Gh. Diaconu, *Considerații asupra ceramicii descoperite la Cetatea Șcheia – Suceava*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 925-931; Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *Cetatea Șcheia. Monografie arheologică*, București, 1960, p. 70-82.

⁴ M.D. Matei, *Unele probleme în legătură cu începuturile vieții orășenești la Suceava*, în *SCIV*, 11, 1960, 1, p.116 și nota 5 (se va cita în continuare *Unele probleme...*).

⁵ Idem, *Die graue Keramik von Suceava und einige archäologische Probleme des 14. und 15. Jh. in der Moldau, in Dacia*, N.S., VI, 1962, p. 357-386, fig. 1-9 (se va cita în continuare *Die graue Keramik...*).

⁶ Idem, *Ceramica cenușie de la Suceava și unele probleme ale arheologiei veacurilor XIV-XV în Moldova*, în vol. *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963, p. 131-160, fig. 1-9 (se va cita în continuare *Ceramica cenușie...*).

ce tratează despre diverse probleme legate de istoria oraşului Suceava⁷ și unde se fac ample referiri la această categorie de obiecte. În studiile publicate după anul 1960 arheologul bucureștean revine asupra ipotezei legate de originea purtătorilor ceramicii cenușii, considerând că aceștia sunt coloniști germani veniți din regatul polon⁸.

Conform părerilor exprimate în lucrările profesorului Matei ceramica cenușie de la Suceava este caracterizată de pasta de bună calitate, atent frământată, modelată în exclusivitate la roata rapidă și arsă uniform într-o atmosferă reducătoare. Din punct de vedere tehnic, se constată folosirea a două categorii de degresanți: nisip cernut, dar și nisip cu granulație medie și mare, ceea ce conferă pereților vaselor o suprafață zgrunțuroasă, și rare granule de calcar⁹. Formele întâlnite în ceramica cenușie sunt variate: ulcioare de mari dimensiuni cu gura trilobată, căni cu cioc de scurgere sau având deschiderea circulară, pahare, vase de bucătărie, castroane¹⁰. Repertoriul decorativ este și el diferit de ornamentica ceramicii autohtone, atât prin metodele de obținere – imprimare cu ruloul și ștampilare –, cât și prin motivele în sine: banda de linii drepte și/sau oblice întrerupte de semne asemănătoare literei „x”, rozete și mai ales creanga de brad stilizată, ceea ce a făcut ca această specie ceramică să mai fie cunoscută și sub denumirea de „ceramica cu brăduț”¹¹. Ceramica cenușie a fost încadrată cronologic la sfârșitul secolului al XIV-lea, mai ales în timpul domniei voievodului Petru I¹².

Profesorul Matei considera că această ceramică diferită net prin caracteristicile sale de olăria populației autohtone a aparținut coloniștilor stabiliți la Suceava, mai cu seamă meșteri veniți în orașul de reședință al voievozilor țării pentru a construi cele două cetăți de aici, înălțate în timpul domniei lui Petru I¹³, dar și negustori¹⁴. Se făcea observația conform căreia ceramica cenușie a fost descoperită doar în două zone ale orașului Suceava, și anume în partea de răsărit, în imediata apropiere a pârâului Cacaina și la Cetatea Șcheia¹⁵, fiind pusă în legătură în principal cu meșterii pietrari chemați să ridice cele două cetăți sucevene.

În primele lucrări dedicate tratării problemelor legate de prezența ceramicii cenușii s-a considerat că această specie ceramică a dispărut la scurtă vreme după stabilirea la Suceava a purtătorilor săi, meșterii pietrari chemați de domnie pentru a construi cetățile de aici, fără ca în domeniul olăriei prezența coloniștilor germani să determine schimbări importante¹⁶. Treptat, o parte a acestor considerente se nuanțează. Se admite că elementele de colonizare fiind reprezentate mai cu seamă de negustori și mai puțin „meșesugari specializați în domenii mai puțin dezvoltate în Moldova și foarte puțini (subl. M.D. Matei) (dacă nu chiar de loc, la început) olari”¹⁷, influența exercitată de ceramica cenușie s-a manifestat mai mult la suprafață. Au dispărut unele tipuri de vase din cadrul ceramicii cenușii, iar numărul descoperirilor legate de această categorie ceramică scade brusc după începutul secolului al XV-lea¹⁸. Dar, cu toate acestea olarii suceveni, sub influența ceramicii alogene și-au însușit o serie de abilități tehnice ținând de prepararea pastei și mai ales de ardere, ajungând, la începutul secolului al XV-lea să producă vase de lut de calitate¹⁹.

Descoperirile arheologice efectuate la Suceava în ultima perioadă, cu ocazia unor ample și brutale lucrări edilitare, dar nu numai ele, ci și altele mai vechi, rămase în cea mai mare parte inedite, vin să completeze, să nuanțeze, și de ce nu, să infirme o parte a ipotezelor formulate, unele dintre ele, cu aproape patru decenii în urmă, într-un anume stadiu al cercetării.

Ne propunem, în cele ce urmează să facem cunoscute descoperirile inedite de la Suceava și să formulăm, la rândul nostru, noi ipoteze legate de prezența ceramicii cenușii în orașul de reședință al voievozilor țării, ca de altfel în întreaga Moldova²⁰.

⁷ Idem, *Unele probleme...*, p.107-124; idem, *Civilizație...*, p. 64-66.

⁸ Idem, *Unele probleme...*, p.116-117; idem, *Ceramica cenușie...*, p. 151-152, 157 și nota 18.

⁹ *Ibidem*, p. 133-135.

¹⁰ *Ibidem*, p. 135-141, fig. 20-23.

¹¹ Termenul a fost folosit pentru prima oară de profesorul Matei în studiul *Unele probleme...*, p. 107-108.

¹² Idem, *Ceramica cenușie...*, p. 132-137; 157.

¹³ Idem, *Unele probleme...*, p.118-119.

¹⁴ Idem, *Ceramica cenușie...*, p.158.

¹⁵ Idem, *Unele probleme...*, p. 118; Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 78.

¹⁶ M.D. Matei, *op. cit.*, p. 119; idem, *Ceramica cenușie...*, p. 157-158.

¹⁷ *Ibidem*, p. 158.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Ceramica cenușie fină și problemele legate de prezența sa în Moldova au constituit tematica unui Colocviu național organizat de Muzeul municipal Roman în 19-20 aprilie 1996.

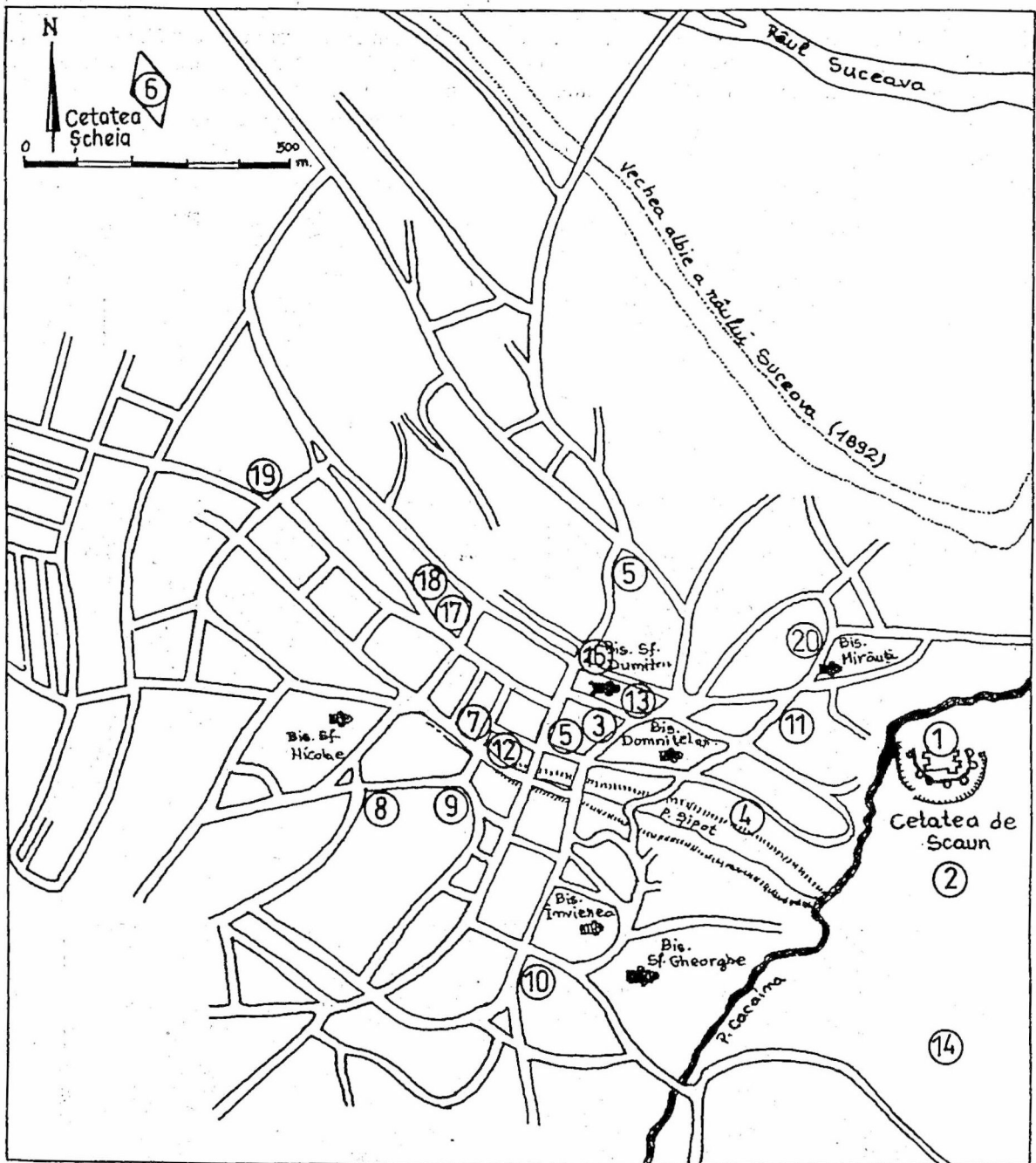

Fig. 1. Planul orașului Suceava cu punctele unde a fost descoperită ceramică cenușie atribuită coloniștilor străini: 1, Cetatea de Scaun; 2, Câmpul Șanțurilor; 3, Curtea Domnească; 4, Șipot; 5, Drumul Național; 6, Cetatea Șcheia; 7, IRC; 8, ILB; 9, Hanul Domnesc; 10, Str. Ana Ipătescu; 11, Șanț apărare sec XIV; 12, Str. Nicolae Bălcescu-hotel „Suceava”; 13, Curtea bisericii Sf. Dumitru; 14, Platoul cimitirului; 15, Str. Ștefan cel Mare – hotel „Langer”; 16, Str. Petru Rareș nr. 22; 17, Str. Petru Rareș nr. 15; 18, Bankcoop; 19, Turnu Roșu; 20, curtea bisericii Mirăuți.

*

În vara anului 1992, cu ocazia unor lucrări edilitare – construirea noului sediu Bankcoop – pe strada Petru Rareș nr. 17 A²¹, în zona unde cercetări mai vechi au evidențiat existența unui cartier al olarilor²² au fost

²¹ Descoperirea ne-a fost semnalată de către colegul Alexandru Rădulescu, căruia îi aducem mulțumirile noastre.

²² M. Nicorescu, *Date noi cu privire la cartierul meșteșugarilor din Suceava*, în *SCIV*, 13, 1962, p. 82-83.

distruse, înainte ca să putem interveni, mai multe locuințe. În uriașa groapă de fundație, care se adâncea până la 2,80 m față de nivelul actual de călcare, am cules numeroase fragmente ceramice, nesmălțuite și smălțuite, cât și de la cahle-oală și cahle-castron. Între fragmentele de vase de uz comun se aflau și câteva care se încadrează în acea categorie denumită în mod curent cu sintagma „ceramica cenușie”.

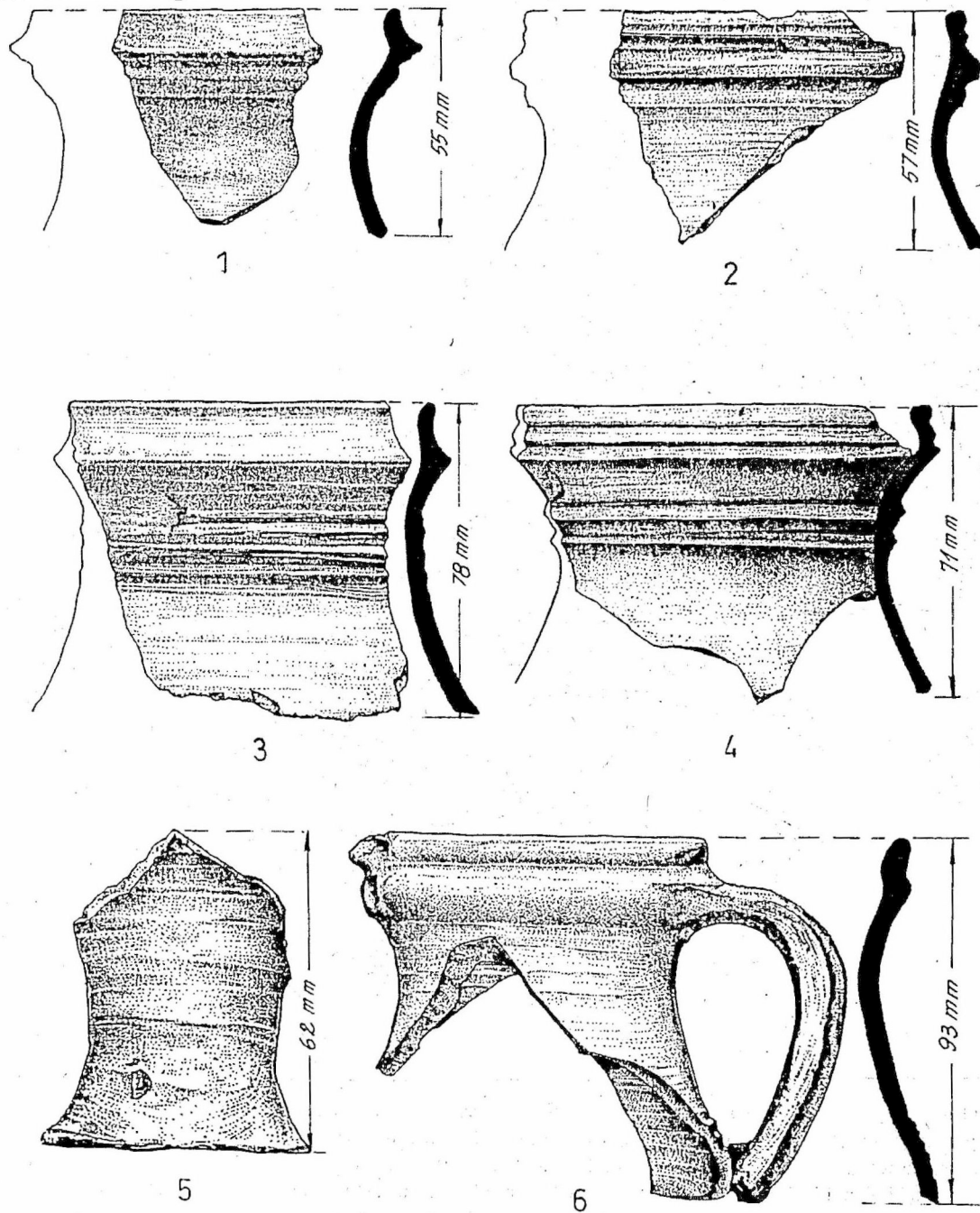

Fig. 2. Fragmente ceramice descoperite pe teritoriul orașului Suceava: str. Petru Rareș nr. 22 (1), și nr. 17 A- Bankcoop (6), Ștefan cel Mare- Hotel „Central” (2), zonele Șipot (3), IRC (4), Drumul Național (5).

Fragmentele în cauză au aparținut unor vase de mari dimensiuni, posibil căni sau ulcioare, cu buza înaltă și dreaptă, prevăzută cu cioc de scurgere și toarta lată, cu nervură mediană (fig. 2/6). Pasta din care au fost lucrate aceste vase este de foarte bună calitate, bine frământată, omogenă, având drept degresanți nisip fin cernut și rare granule de calcar. Vasele au fost modelate în exclusivitate la roata rapidă, iar după modelare au

fost scufundate într-o baie de angobă cu grafit (?), foarte fin măcinat, care, în urma arderii s-a transformat într-o peliculă neagră. Arderea, uniformă, a avut loc la o temperatură ridicată și constantă, într-o atmosferă lipsită de oxigen. În spărtură peretele vasului prezintă suprafețele interioară și exterioară negre, iar miezul cenușiu deschis, ceea ce îi conferă, în ansamblu, acestei specii ceramice un aspect de gresie.

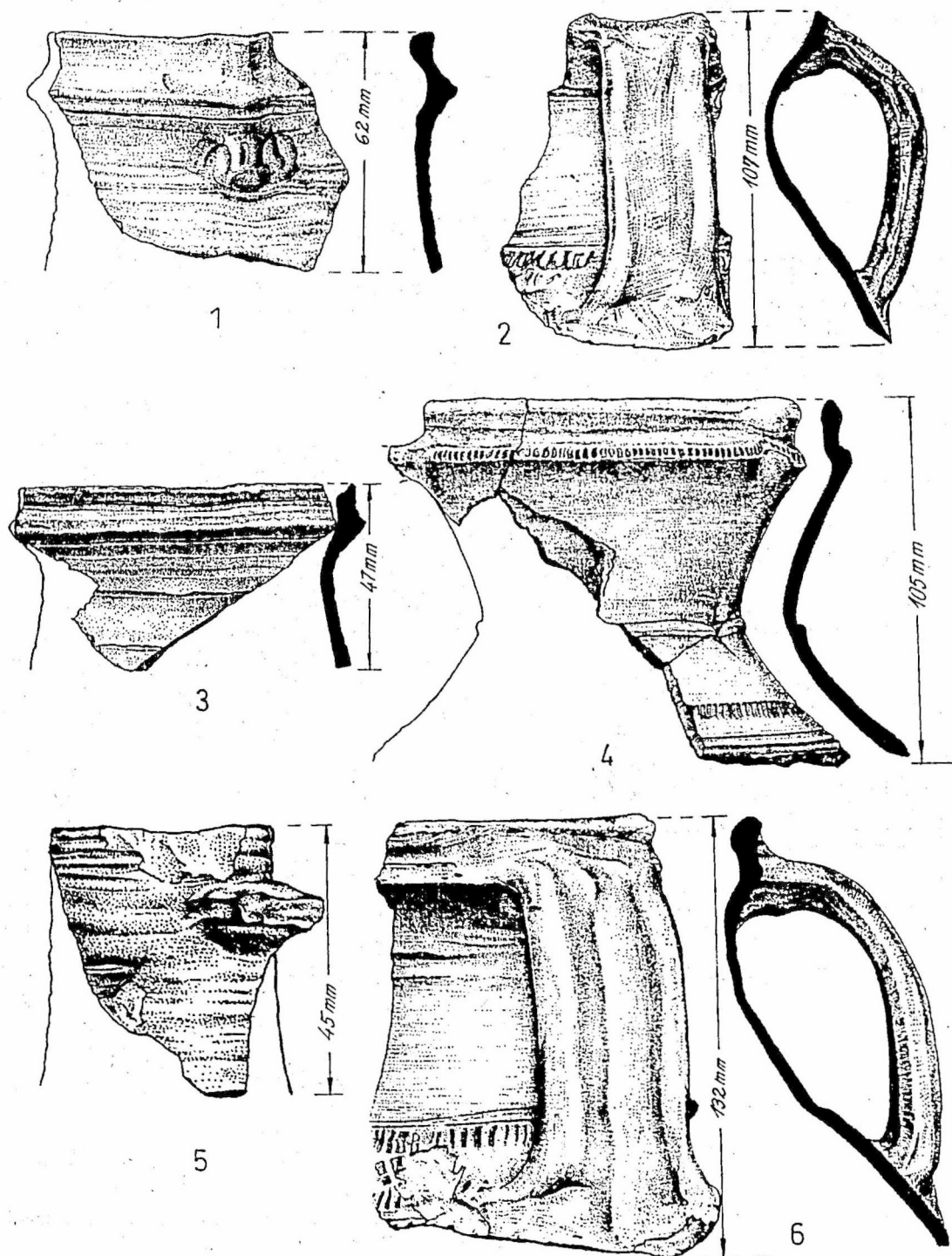

Fig. 3. Fragmente ceramice descoperite pe teritoriul orașului Suceava: Șipot (1,4), Câmpul Șanțurilor (2), Hanul Domnesc (3), Cetatea de Scaun (5), str. N. Bălcescu (6).

Reamenajarea depozitului de arheologie al Complexului Muzeal Bucovina ne-a permis să revedem întreaga colecție de ceramică medievală descoperită pe teritoriul orașului Suceava, dar și pe tot cuprinsul județului cu același nume pe parcursul a cinci decenii de cercetări, prilejuite de lucrările edilitare din ultima perioadă, cât și rezultate în urma săpăturilor arheologice sistematice.

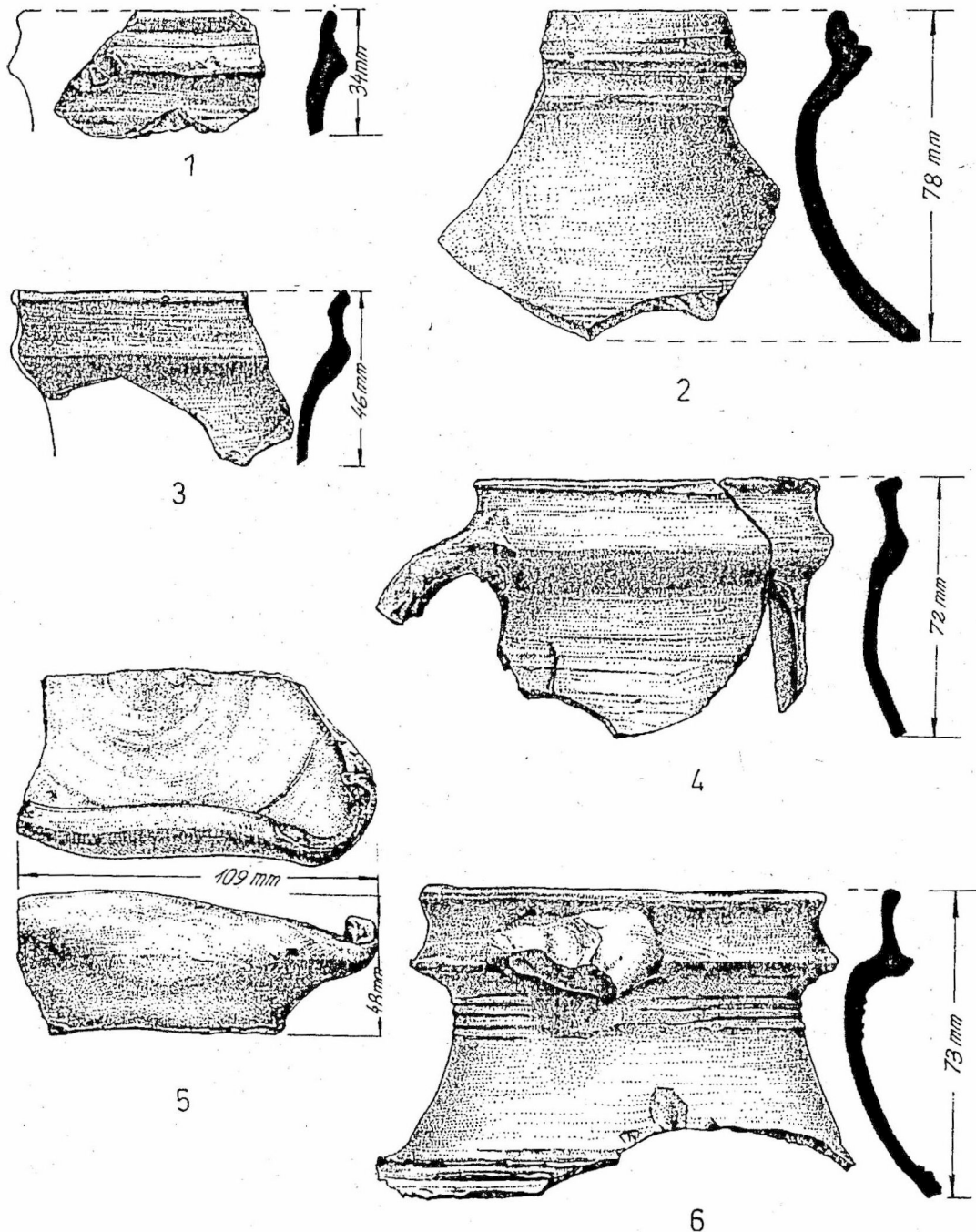

Fig. 4. Fragmente ceramice descoperite la Lisaura (1) și pe teritoriul orașului Suceava: ILB (2), Câmpul Șanțurilor (3), str. Ștefan cel Mare-Hotel „Langer” (4), IRC (5), str. Ana Ipătescu (6).

În urma trecerii în revistă a întregului material ceramic datând din evul mediu provenit de la Suceava s-a impus următoarea concluzie: vase și fragmente de vase lucrate din pastă de bună calitate și arse reducător, care se încadrează în acea categorie cunoscută îndeobște sub numele de „ceramica cenușie” au fost descoperite pe

întreg teritoriul orașului medieval: Cetatea de Scaun (fig. 3/5), Câmpul Șanțurilor (fig. 3/2; 4/3; 5/5; 6/3, 6), Platoul cimitirului²³ Curtea Domnească (fig. 5/6; 6/7), Șipot²⁴ (fig. 2/3; 3/1,4; 5/2; 6/1; 7/1-8), în sectoarele IRC (fig. 2/4; 4/5; 7/6), ILB (fig. 4/2) și Drumul Național²⁵ (fig. 2/5), în curtea Hanului Domnesc (fig. 3/3; 5/3) și în perimetrul bisericii Sfântul Dumitru (fig. 7/5), pe străzile Ștefan cel Mare (zonele fostului Hotel „Langer”²⁶ (fig. 4/4) și Hotel „Suceava” (fig. 2/2), Nicolae Bălcescu (fig. 3/6), Ana Ipătescu (fig. 4/6), Petru Rareș nr. 22 (fig. 2/1) și nr. 15 (fig. 6/2,5), Armenească („Turnu Roșu”)²⁷, în fundațiile Bankcoop (fig. 2/6) în șanțul de apărare al orașului datând din secolul al XIV-lea (fig. 5/1, 4), Cetatea Șcheia²⁸.

Din studierea ceramicii cenușii descoperită pe teritoriul orașului Suceava se poate face observația că aceasta nu este unitară din punctul de vedere al calității pastei, cât și a registrului ornamental. Se disting patru categorii ceramice, definite de caracteristicile pastei, dar și de aspectul general al pereților vaselor:

- a) Pastă foarte fină, cu rare granule de calcar și nisip cernut în compoziție, bine frământată, omogenă, acoperită cu o angobă pe bază de grafit (?), care în urma arderii reducătoare a căpătat culoarea neagră, cu suprafețe netede la pipăit; în spărtură miezul este cenușiu deschis, aspectul general este acela de gresie;
- b) Pastă fină, cu rare granule de calcar și mult nisip cu granulație medie, bine frământată, omogenă, la pipăit suprafața este ușor aspră; arderea reducătoare uniformă a avut drept rezultat obținerea unei singure nuanțe de gri-cenușiu;
- c) Pastă cu nisip de granulație medie și mare, bine frământată, omogenă, cu suprafața zgrunțuroasă; culoarea este cenușiu-închis;
- d) Pastă fină, cu puțin nisip cernut, omogenă, bine frământată, cu suprafețe netede la pipăit, prăfoase; culoarea este cenușiu deschis.

Registrul ornamental este și el diferit, în funcție de tipul de pastă folosit. Cele mai multe vase și fragmente de vase modelate din pasta foarte fină, cu aspect de gresie, nu au fost decorate, doar uneori apar cercuri concentrice incizate în zona gâtului (fig. 6/2) sau a diametrului maxim. În cazul unor fragmente descoperite pe Câmpul Șanțurilor (fig. 6/3,6), la Curtea Domnească²⁹ (fig. 6/5), și în zona Șipot³⁰ (fig. 6/1; 7/1-8), decorul, plasat pe umărul vaselor și constând dintr-o bandă de hașuri întrerupte de semne grafice gotice (cifre, litere?) dar și de motive zoomorfe (fig. 7/8) și rozete (fig. 7/1-4, 6-7), a fost obținut prin imprimarea cu ruloul. De la Curtea Domnească provine un fragment de vas de mari dimensiuni, decorat cu o combinație de linii vălurite care încadrează o friză de cruci ale sfântului Andrei înscrise în cerc (fig. 5/6). La Șipot a fost descoperit întâmplător un ulcior cu o formă mai puțin întâlnită, decorat pe diametrul maxim cu cercuri concentrice incizate și cu o ghirlandă de alveole³¹.

Fragmentele ceramice lucrate din pastă fină, cu suprafețe ușor aspre sunt, de asemenea, în cea mai mare parte nedecorate. Doar o parte a acestor fragmente a fost decorată cu linii concentrice incizate, cu o friză de mici linii verticale simple (fig. 3/2,4) sau asociate cu un șir de semne asemănătoare literei „x” (fig. 3/6; 5/5), dar și cu ramura stilizată de brad, motiv ornamental care a făcut ca întreaga ceramică cenușie de bună calitate atribuită coloniștilor germani să fie cunoscută și sub numele de „ceramica cu brăduț”³².

Vasele și fragmentele de vase din pastă cenușie zgrunțuroasă sunt în marea lor majoritate decorate cu o bandă de linii oblice, paralele între ele ori cu creanga de brad stilizată, în timp ce ultima categorie de pastă, cea cu suprafețe prăfoase prezintă o mare varietate de ornamente, de la cele realizate cu ruloul, la cele mai simple, imprimate cu creanga de brad.

²³ R. Popovici-Baltă, N. Ursulescu, *Descoperiri arheologice din secolele XIV–XV de la Suceava-Parcul Cetății*, în *ArhMold*, IX, 1980, fig. 5/3.

²⁴ M.D. Matei, *Ceramica cenușie...*, p. 130-131, fig. 20; 21/1.

²⁵ I. Nestor et alii, *Șantierul arheologic Suceava*, în *Materiale*, V, 1959, p. 607.

²⁶ P.V. Batariuc, M. Andronic, *Descoperiri arheologice la Suceava – Contribuții la cunoașterea topografiei orașului medieval*, în *Suceava*, XVII-XIX, 1990–1992, p. 40-41, fig. 3/3.

²⁷ M. Gogu, B. Niculică, *Ceramica descoperită în preajma bisericii Sf. Simion–Turnu Roșu din Suceava*, în *ArhMed*, III, 2000, p. 194, fig. 2/1, 2.

²⁸ Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 72-73, fig. 38/1-2; 40/2.

²⁹ Inedite, informație colegul Florin Hău, căruia îi mulțumim și pe această cale.

³⁰ Inedite, în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, Suceava. Fișă de obiect completată de colega Tamara Constantiniuc.

³¹ P.V. Batariuc, M. Andronic, *op. cit.*, p. 45, fig. 4/3.

³² M.D. Matei, *op. cit.*, p. 146-148.

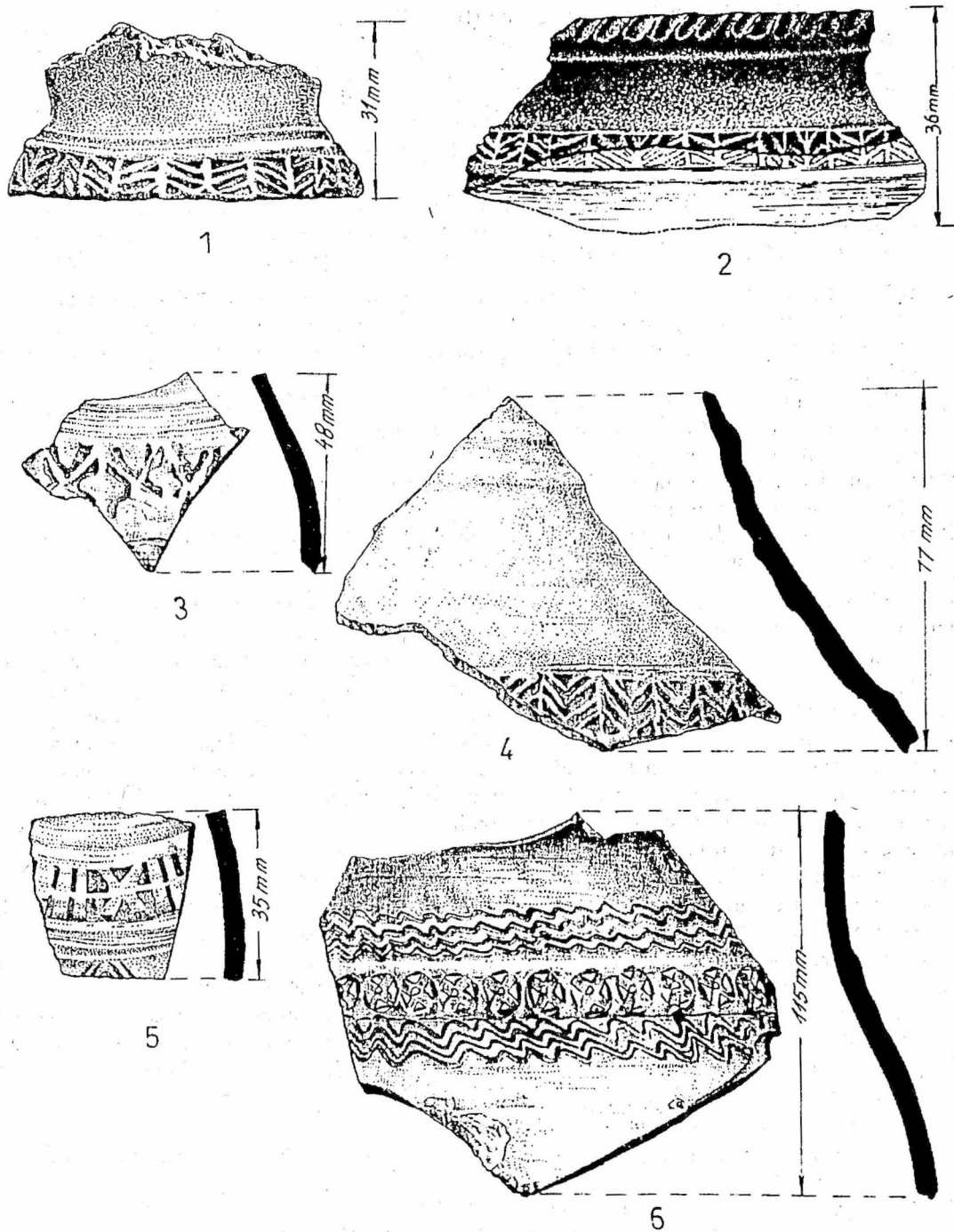

Fig. 5. Fragmente ceramice descoperite pe teritoriul oraşului Suceava: Şanţul de apărare din secolul al XIV-lea (1,4), Şipot (2), Hanul Domnesc (3), Câmpul Şanţurilor (5), Curtea Domnească (6).

În cazul ceramicii cenuşii decorul a fost folosit doar în ornamentarea unor anumite forme, ulcioarele și castroanele, în timp ce altele precum pocalele, opaițele sau cănille au rămas nedecorate. Și o altă caracteristică a ceramicii cenușii: faptul că decorul a fost dispus tectonic, în anumite zone ale vasului, dictate de forma acestuia. Au fost astfel ornamentate umărul și diametrul maxim al vasului, zona din imediata vecinătate a fundului și, în unele cazuri, torțile. Pentru partea superioară a unor vase înalte, precum căni și ulcioare – umăr, diametru maxim – au fost folosite cu precădere cercurile concentrice incizate, dar și frizele de hașuri și semne grafice gotice (?). În zona inferioară a vaselor – mai cu seamă castroane – a fost folosită în special ramura de

brad stilizată, dar și banda de linii paralele, drepte ori oblice. Torțile, diferite ca formă: simple, albiate, plate, cu muchie mediană, au fost decorate cu motive preluate din repertoriul ornamental al corpului vaselor: rozete, alveole, linii paralele, creanga stilizată de brad, dar și semnul crucii³³.

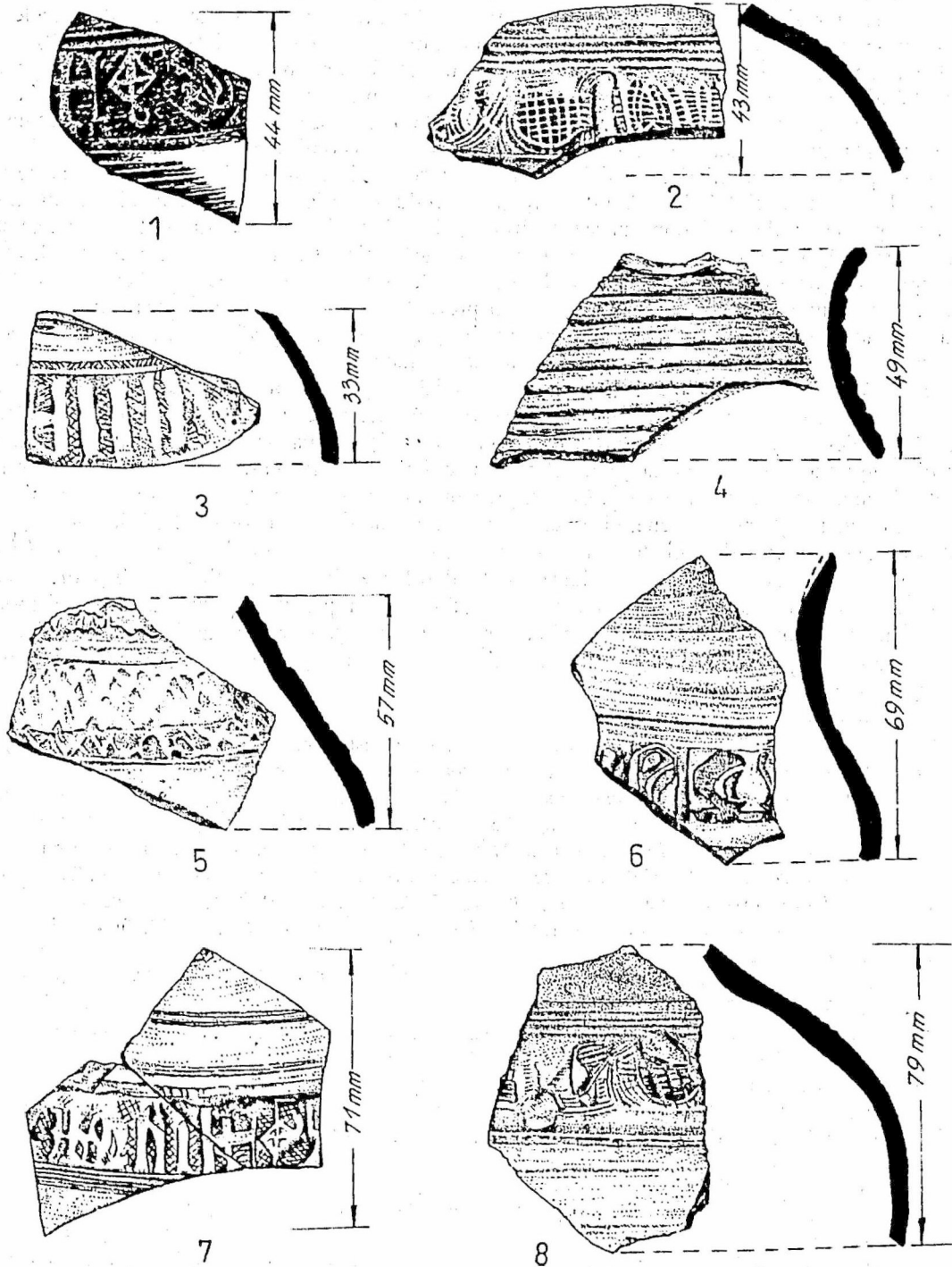

Fig. 6. Fragmente ceramice descoperite pe teritoriul orașului Suceava: Șipot (1), str. Petru Rareș nr. 15 (2,5), Câmpul Șanțurilor (3,6), Curtea Domnească (7) și Mănăstirea Putna (4,8).

³³ Ibidem, p. 142-146, fig. 24, 27.

Analizând ceramica cenușie de Suceava prin prisma cantității, cu ușurință se constată că și numeric cele patru tipuri de pastă existente sunt inegal repartizate în cadrul descoperirilor făcute. Astfel, din punctul de vedere al numărului de exemplare, cele mai frecvente fragmente ceramice se dovedesc a fi acelea din pastă mai puțin fină, zgrunțuroasă (tipul c), urmează cele cu suprafețe ușor aspre (tipul b), cele cu aspect de gresie (tipul a), fragmentele cu suprafețe prăfoase la pipăit fiind cel mai puțin întâlnite (tipul d).

Pe baza acestor diferențieri tehnice, dar și cantitative, putem să avansăm ipoteza că doar acele vase de culoare neagră-cenușie cu aspect de gresie și decorate unele dintre ele cu hașuri și semne gotice (?) imprimate cu ruloul – ajunse până la noi în stare fragmentară –, au fost produse în altă parte, și aduse la Suceava de coloniștii străini din zonele de unde au venit pentru a se stabili în teritoriul est-carpatic. Raritatea la Suceava (fig. 7/8) dar și în întreaga Moldovă a vaselor și fragmentelor de vase cu decor zoomorf și semne grafice gotice (?) realizat prin imprimare cu ruloul este³⁴, considerăm noi, o confirmare a acestei ipoteze.

După ce purtătorii ceramicii cenușii fine, cu aspect de gresie s-au stabilit la Suceava, ca de altfel în întreaga Moldovă, în teritoriul de la răsărit de Carpați s-a produs o olărie de foarte bună calitate, cu un registru ornamental reprezentat de linii concentrice incizate³⁵, dar și o altă, mai puțin fină, cenușie, cu decor ștampilat³⁶. Este, să zicem, ceramica cenușie „de a doua generație”. Că această specie ceramică, mai puțin fină, cu suprafețe ușor aspre era lucrată în Moldovă ne-o demonstrează descoperirea făcută în anul 1960 la Suceava, în zona Șipot, descoperire rămasă până în prezent inedită. Aici, în interiorul unui cuptor de ars ceramica se aflau mai multe vase de culoare cenușie, din pastă fină, cu suprafețele ușor aspre, nedecorate ori decorate cu cercuri concentrice incizate plasate pe diametrul maxim³⁷.

În legătură cu ceramica cenușie „de a doua generație” despre care avem dovezi indubitabile că a fost produsă în Moldova, nu se mai poate susține că era folosită doar de către elementele alogene, de coloniștii germani stabiliți aici. Lucrată inițial de olari recrutați dintre coloniști, și mai apoi și de meșteri autohtoni ce și-au însușit rapid abilitățile tehnice necesare, această specie ceramică de bună calitate a fost produsă pentru piață, deci a putut fi cumpărată de oricine. În acest caz, prezența în anumite zone a acestei specii ceramice nu mai indică existența unei populații alogene, ci, în cel mai bun caz, activitatea unor meșteri olari foarte pricepuți, capabili să producă obiecte de calitate, cerute pe piață tocmai pentru calitățile lor, și de ce nu, și o modă dictată de nouitatea acestor vase, unele dintre ele total diferite de cele autohtone, obișnuite, folosite în gospodărie³⁸. Că o parte a ceramicii cenușii se transformase în produs pentru piață ne-o demonstrează descoperirea unor fragmente de vase aparținând acestei specii descoperite în zona rurală din hinterlandul Sucevei: Lisaura³⁹ (fig. 8/2, 4), Mihoveni⁴⁰, Liteni⁴¹, Vorniceni Mari-Tulova⁴², Berchișești⁴³, Soloneț⁴⁴, Cajvana⁴⁵ (fig. 8/1), Săsciori pe Costâna⁴⁶.

³⁴ Vase și fragmente de vase cu decor realizat cu ruloul au mai fost descoperite la Roman (L. Chițescu, *Ceramica ștampilată de la Roman și unele probleme în legătură cu purtătorii ei în Moldova*, în *SCIV*, 15, 1964, 3, p. 412-418, fig. 1-4; M.D. Matei, L. Chițescu, *Problèmes historiques concernant la forteresse du temps des Mușats et l'établissement urbain de Roman*, în *Dacia*, N.S., X, 1966, p. 301-306, fig. 3/3, 4; 8; 9; idem, *Probleme istorice în legătură cu fortificația mușatină și cu așezarea omenească de la Roman*, în *SMMIM*, 1, 1968, p. 41-45, fig. 3-4), Bacău (Al. Artimon, I. Mitrea, *Așezarea medievală din secolele XIV-XV de la Curtea Domnească Bacău*, în *Carpica*, VIII, 1976, p. 210, 213, fig. 19; idem, *Bacăul – reședință voievodală*, Bacău, 1996, p. 49, fig. 20; Al. Artimon, *Ceramică fină de uz comun din secolele XIV-XV descoperită în centrele urbane din sud-vestul Moldovei*, în *ArhMed*, I, 1996, p. 157, fig. 6) și Târgu Trotuș (*Ibidem*, p. 158-160, fig. 7/2, 3; 8).

³⁵ D. Hordilă, *Un cuptor de ars ceramică din secolele XIV-XV de la Traian, comuna Săbăoani, județul Neamț*, în *MemAntiq*, XXI, 1997, p. 221-224, fig. 6; 7/1-3; 8.

³⁶ Al. Rădulescu, *Die Keramik von Siret (14. Jh.). Zur archäologischen Erforschungen der moldauischen mittelalterlichen Stadt*, în *Dacia*, N.S., XVI, 1972, p. 225-242, fig. 1-5.

³⁷ M.D. Matei, *op. cit.*, p. 136-137, fig. 20; 21/1.

³⁸ D. Hordilă, *op. cit.*, p. 224.

³⁹ M. Andronic, P.V. Batoriuc, *Contribuții la cunoașterea evoluției habitatului uman în zona limitrofă a orașului Suceava*, în *Suceava*, XVII-XIX, 1990-1992, p. 18.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 13.

⁴¹ M.D. Matei, E.I. Emandi, *Habitatul medieval rural din Valea Moldovei și din bazinul Șomuzului Mare (sec. XI-XVII)*, București, 1982, p. 112-113.

⁴² M.D. Matei, E.I. Emandi, O. Monoranu, *Cercetări arheologice privind habitatul medieval rural din bazinul superior al Șomuzului Mare și al Moldovei (secolele XIV-XVII)*, Suceava, 1982, p. 67, fig. 34/4.

⁴³ *Ibidem*, p. 34, fig. 23/5.

⁴⁴ Material inedit, cercetări personale ale autorului.

⁴⁵ Inedit, informație domnului profesor Gheorghe Pițu din Cajvana, căruia îi aducem mulțumirile noastre.

⁴⁶ Inedit, cercetări M. Andronic și P.V. Batoriuc.

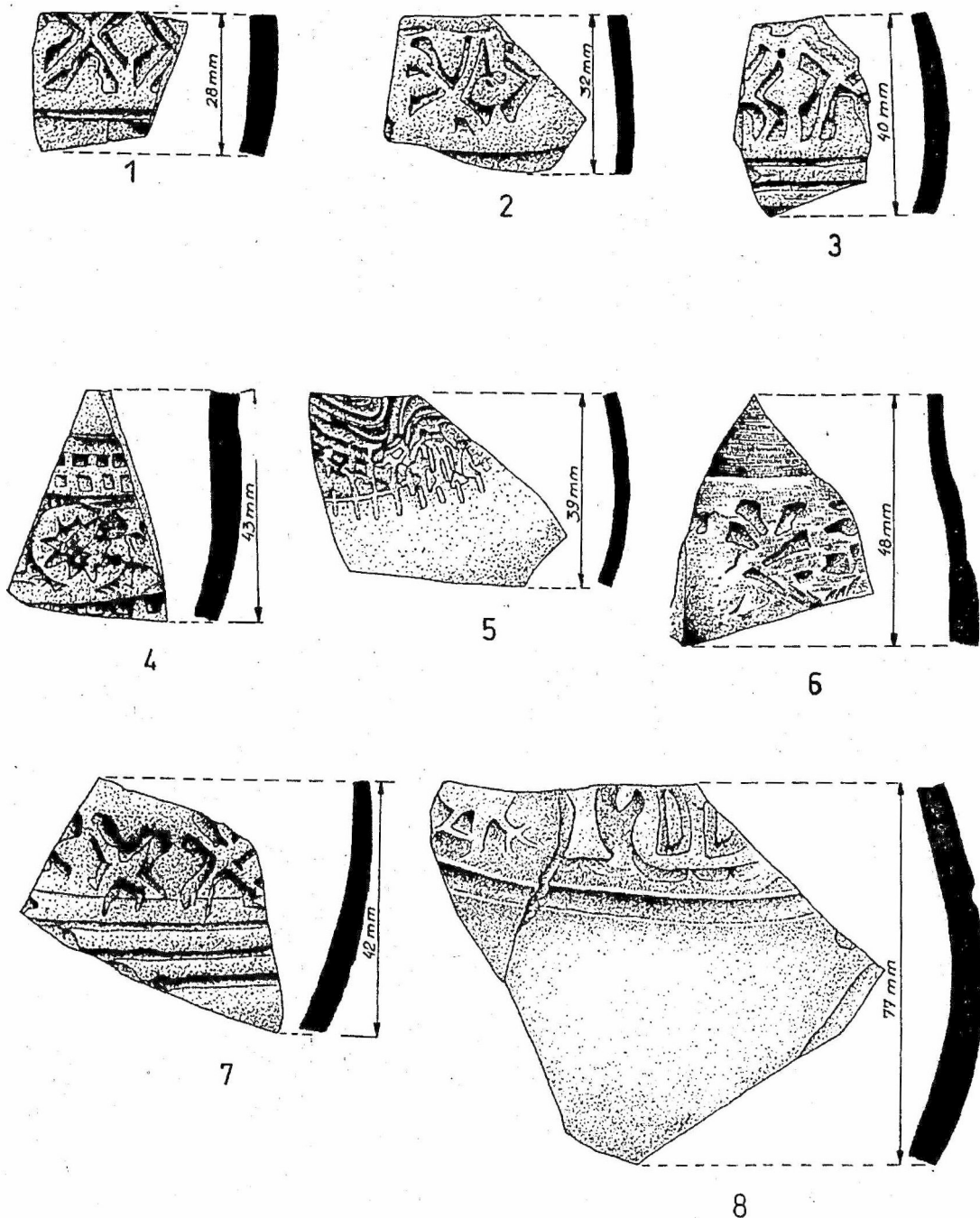

Fig. 7. Fragmente ceramice descoperite la Șipot (1-8).

Din alt punct de vedere, după opinia noastră, ceramica cenușie a constituit un model de urmat, dar și o sursă de inspirație pentru olarii suceveni. Chiar dacă între coloniștii stabiliți inițial la Suceava nu se găseau olari, sau aceștia erau într-un număr redus, ceramica cenușie de bună calitate a fost cunoscută de meșterii autohtoni și apoi imitată. Numai așa se explică prezența în descoperirile de la Suceava a acelei categorii de ceramică cenușie cu suprafețe prăfoase și decor imprimat cu ruloul. Neexperimentați în dozarea agregatelor, olarii din partea locului au obținut o pastă inferioară, prăfoasă, care se deosebește net de cea a vaselor originale⁴⁷.

⁴⁷ La Baia, în cadrul ceramicii cenușii au fost deosebite două tipuri ceramice, una din piatră lutoasă, cu profile arhaice, considerată mai veche și o alta zgrunțuroasă, cu decor variat ca dimensiuni și reprezentări. Cf. Eug. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea, *Orașul medieval Baia în secolele XIV–XVII*, vol. II, Iași, 1984, p. 182.

Din această categorie de pastă nu au fost descoperite vase întregi, ci doar fragmente, de cele mai multe ori de dimensiuni modeste. Astfel de fragmente au fost descoperite în cuprinsul Curții Domnești⁴⁸, în timp ce altele provin mai cu seamă din zona rurală, atât din sate din imediată apropiere a Sucevei: Rusciori pe Dragomirești⁴⁹ (fig. 8/3), Mihoveni-Cahla Morii⁵⁰, dar și mai îndepărtate, precum Mănăstirea Putna (fig. 6/4,8).

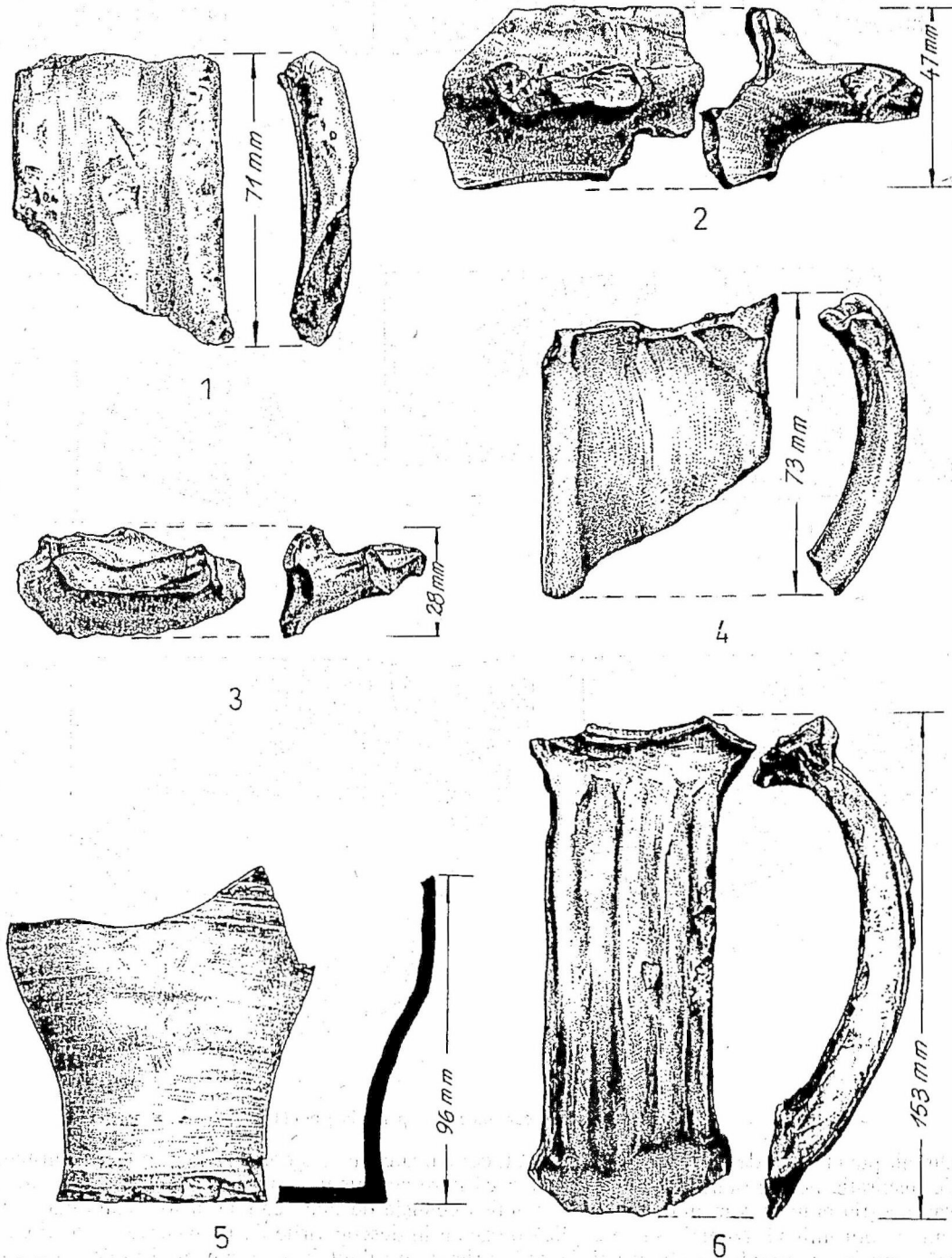

Fig. 8. Fragmente ceramice descoperite la Cajvana (1), Lisaura (2,4), în cuprinsul fostului sat Rusciori (3) și la Suceava, în curtea bisericii sf. Dumitru (5), IRC (6).

⁴⁸ Inedite, informație Florin Hău cercetări personale ale autorului.

⁴⁹ Inedite, cercetări personale ale autorului.

⁵⁰ Inedite, în colecțiile Complexului Muzeal Bucovina, Suceava.

Este posibil ca atelierul în care au fost lucrate vasele din pastă prăfoasă să se fi aflat la Suceava, de unde produsele sale au fost vândute unor locuitori din zona limitrofă a orașului și nu numai. Dar olarii autohtoni, sub influența ceramicii cenușii au produs și oale-borcan cu forme locale, dintr-o pastă omogenă, bine frământată, aspră la pipăit, decorată cu șiruri de linii oblice, paralele, întrerupte de rozete ori de semnul literei „x”⁵¹, dar și cu „brăduț”⁵² (fig. 5/2). Formele ceramicii cenușii au dispărut în Moldova pe parcursul primei jumătăți a secolului al XV-lea, dar influența exercitată de aceasta va continua să se manifeste în teritoriul de la răsărit de Carpați în produsele de calitate superioară lucrate de meșterii care activau aici.

În teritoriul est-carpatic, vase și fragmente de vase lucrate din pastă de bună calitate, de culoare cenușie au fost descoperite la Siret⁵³, Baia⁵⁴, Roman⁵⁵, Bacău⁵⁶, Târgu Trotuș⁵⁷, Piatra Neamț⁵⁸, Hârlău⁵⁹, Iași⁶⁰, Orheiul Vechi⁶¹, Cernăuți⁶², dar și în unele așezări rurale precum Lunca-Dorohoi⁶³, Băiceni⁶⁴, Giulești⁶⁵, Mălești⁶⁶, Brad⁶⁷, Săbăoani⁶⁸, Berindești (Traian)⁶⁹, Tămășeni⁷⁰, Răcățău⁷¹. Despre vasele descoperite în orașul Roman – ulcioare de mari dimensiuni, cu gura trilobată – s-a făcut afirmația că au fost aduse de ostașii mercenari ce formau garnizoana cetății construită de voievodul Petru I la sfârșitul secolului al XIV-lea⁷².

⁵¹ M.D. Matei, *op. cit.*, fig. 22/1, 5; 26/1.

⁵² *Ibidem*, fig. 23/7-9.

⁵³ Al. Rădulescu, *op. cit.*, p. 225-233, fig. 1-5.

⁵⁴ Eug. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea, *Orașul Medieval Baia în secolele XIV-XVII*, vol. I, Iași, 1980, p. 120-121; fig. 75/2, 6-9, 11-15, 17-20; 76/1-3, 5; 77/1-2, 4-8, 11, 13; 78/3, 8; 79/1, 3-4, 6; idem, *op. cit.*, vol. II, Iași, 1984, p. 180, 182, 185, fig. 64/23; 70/1-4; 71/2-5, 9-14.

⁵⁵ L. Chițescu, *op. cit.*, p. 412-418, fig. 1-4.

⁵⁶ Al. Artimon, *Civilizația medievală urbană din secolele XIV-XVII (Bacău, Tg. Trotuș, Adjud)*, Bacău, 1998, p. 54-57, fig. 14, 15-18.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 125-127, fig. 70.

⁵⁸ C. Matasă, *Șantierul arheologic Piatra Neamț*, în *SCIV*, 6, 1955, 3-4, p. 834, fig. 12/4b.

⁵⁹ S. Cheptea, *Un oraș medieval – Hârlău*, Iași, 2000, p. 99.

⁶⁰ Al. Andronic, Eug. Neamțu și M. Dinu, *Săpăturile arheologice de la Curtea Domnească din Iași*, în *ArhMold*, V, 1967, fig. 27/3, 7.

⁶¹ A. Gorodenco, *Ceramica cenușie din secolele XIV-XV de la Orheiul Vechi*, comunicare prezentată la Colocviul național „Ceramica cenușie fină din Moldova în secolele XIV-XV”, Roman, 19-20 aprilie 1996.

⁶² Material inedit, informație domnul Liubomir Mihailina, căruia îi aducem mulțumirile noastre.

⁶³ D.Gh. Teodor, Eug. Neamțu și V. Spinei, *Cercetări arheologice la Lunca-Dorohoi*, în *ArhMold*, VI, 1969, p. 205-206, fig. 8/1, 2.

⁶⁴ R. Popovici-Baltă, *Cercetări arheologice în așezarea din secolele XIV-XV de la Băiceni (jud. Iași)*, în *ArhMold*, VIII, 1975, p. 298-301, fig. 5.

⁶⁵ L. Bătrâna, A. Bătrâna, I. Vatamanu, Șt. Scorțanu, *Ansamblul reședinței feudale de la Giulești, jud. Suceava*, în *CAMNI*, VI, 1983, p. 88, fig. 3/10.

⁶⁶ R. Popovici, *Cercetări arheologice în așezarea rurală medievală Mălești (secolele XIV-XVII)*, în *ArhMold*, XI, 1987, p. 185-186, fig. 9/1, 8-9, 11-14, 18.

⁶⁷ V. Ursachi, *Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de Istorie Roman în zona râurilor Siret și Moldova*, în *Carpica*, I, 1968, fig. 58/1; idem, *Ceramica fină cenușie din secolele XIV-XV de la Tămășeni și Brad*, comunicare prezentată la Colocviul național „Ceramica cenușie fină din Moldova în secolele XIV-XV”, Roman, 19-20 aprilie 1996.

⁶⁸ D. Hordilă, *Contribuții arheologice la cunoașterea așezărilor medievale Săbăoani și Berendești*, comunicare prezentată la Sesiunea Muzeului de Istorie, Roman, 30 martie 1995.

⁶⁹ *Ibidem*. D. Hordilă, *Un cuptor de ars ceramică din secolele XIV-XV de la Traian, comuna Săbăoani, județul Neamț*, în *MemAntiq*, XXI, 1997, p. 211-225, fig. 6-8.

⁷⁰ Ursachi, *op. cit.*; idem, *Cercetările arheologice de la Tămășeni – „La Siliște”, jud. Neamț*, în *MemAntiq*, XXII, 2001, p. 271, 287, pl. XXIV/1-2, 4, 7, 8, 10; XLI/1-6, 8, 10, 13; XLV/1-2, 4-9.

⁷¹ V. Căpitanu, *Un vas trilobat descoperit la Răcățău, Bacău*, comunicare prezentată la Colocviul național „Ceramica cenușie fină din Moldova în secolele XIV-XV”, Roman, 19-20 aprilie 1996.

⁷² L. Chițescu, *op. cit.*, p. 421-424.

Dar vase și fragmente de vase lucrate din ceramică cenușie au fost descoperite și în Transilvania, la Sâncrăieni⁷³, Sopor-Iacobeni⁷⁴, Cluj⁷⁵, Bistrița⁷⁶, Sfântu Gheorghe-Bedeháza⁷⁷, Dăbâca⁷⁸, Satu-Mare⁷⁹, fiind atribuite, în cele mai frecvente cazuri, coloniștilor germani⁸⁰. Fragmente ceramice cenușii au fost descoperite și în Țara Românească, în număr redus, la Cetățeni⁸¹, și la Mănăstirea Bradu⁸², în timp ce la Târgoviște au apărut câteva fragmente ceramice din pastă roșie fină, și cu decor imprimat⁸³. Fragmentul de vas descoperit la Mănăstirea Bradu a fost legat de autorul cercetării de existența în zonă a „fostului județ medieval Saac sau Săcuieni, unde pătrunderi de dincolo de Carpați sunt atestate și în toponime”⁸⁴.

Descoperirea unor vase și fragmente de vase aparținând ceramicii cenușii în orașe precum Siret, Baia, Bacău, Târgu Trotuș, dar și în sate ca Lunca-Dorohoi, Săbăoani sau Berendești, unde știm că nu au existat cetăți ori alte fortificații exclude ipoteza că purtătorii acestei categorii de obiecte de uz casnic erau meșteri constructori care să fi lucrat la ridicarea acestor edificii și/sau oșteni aflați în slujba domniei și formând garnizoanele fortificațiilor respective.

Considerăm că în prima etapă de răspândire a ceramicii cenușii fine, cu aspect de gresie, la răsărit de Carpați, purtătorii acestei categorii de obiecte au fost coloniști de diverse etnii, veniți din centrul Europei și având preocupări diverse, fie negustori, fie meșteșugari și, de ce nu, agricultori, coloniști care, o dată cu ultimele decenii ale secolului al XIV-lea încep să fie menționați în documentele referitoare la Moldova și la locuitorii săi.

Apariția, în aceeași perioadă, în Moldova, a ceramicii cenușii și a cahelelor probează stabilirea în teritoriul est-carpatic a unor meșteri veniți din Europa centrală unde aceste obiecte erau de uz curent⁸⁵. Nimic nu ne împiedică să postulăm ipoteza că primii meșteri olari care au produs astfel de obiecte se recrutau dintre noii veniți stabiliți la Suceava, dar și în alte locuri din teritoriul de la răsărit de Carpați, după cum o indică descoperirile făcute.

Din analiza hărții orașului Suceava cu răspândirea în spațiu a descoperirilor de vase și fragmente de vase ceramice cenușii fine, cu aspect de gresie, se poate concluziona că acestea au fost găsite pe întreg teritoriul urban locuit la sfârșitul secolului al XIV-lea și la începutul celui următor (fig. 1). În lumina datelor de care dispunem la ora actuală, în urma unei jumătăți de veac de cercetări arheologice sistematice și de descoperiri fortuite nu se mai poate susține ipoteza că purtătorii ceramicii cenușii erau grupați doar în anumite zone ale orașului, legate de o construcție anume⁸⁶.

Pentru noi este evident că, la venirea lor în orașul Suceava, cândva, în ultima parte a secolului al XIV-lea, coloniștii au găsi aici o așezare urbană în curs de constituire, răspândită pe un teritoriu întins, cu largi spații neocupate între locuințe⁸⁷. Negăsind disponibilă o suprafață compactă, noii veniți s-au stabilit pe acele porțiuni de teren rămase neocupate, așa explicându-se faptul că fragmente de vase din pastă de foarte bună calitate, cu aspect de gresie, simple sau imprimate cu ruloul cu hașuri și semne grafice gotice (?) au fost descoperite pretutindeni pe teritoriul orașului medieval (fig.1).

Nu excludem nici posibilitatea ca o parte din acești coloniști să fi lucrat la edificarea celor două cetăți de la Suceava, Șcheia⁸⁸ și Cetatea de Scaun⁸⁹, ori a unor construcții din cuprinsul Curtii Domnești. Nu este de respins nici ipoteza că, măcar o parte a acestei categorii de bunuri de uz comun să fi fost vehiculate de oșteni aflați în slujba domnului⁹⁰, deși, cunoscând mentalitățile unor războinici, ne este destul de greu să acceptăm

⁷³ R. Vulpe et alii, *Săpăturile de salvare de la Sâncrăieni (1954)*, în *SCIV*, 6, 1955, 3-4, p. 563, fig. 4/3. Ceramica medievală de la Sâncrăieni a fost legată de stabilirea în acea zonă a unei enclave de populație moldovenească. Cf. M.D. Matei, *Ceramica cenușie...*, p. 155.

⁷⁴ V. Pinte, *Cu privire la așezarea feudală de la Sopor-Iacobeni*, în *ActaMN*, IV, 1967, p. 533-534, fig. 8.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 533 și nota 15.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ La Satu Mare, în lunca Someșului, a fost descoperit un vas din ceramică cenușie fină, decorat cu motive zoomorfe, imprimate cu ruloul. Informație colegul Adrian Andrei Rusu, căruia îi mulțumim și pe această cale.

⁸⁰ V. Pinte, *op. cit.*, p. 534.

⁸¹ M.D. Matei, *op. cit.*, p. 154, nota 25.

⁸² I. Chicideanu, *O așezare din secolele XIV-XV la Bradu, jud. Buzău*, în *CAMNI*, III, 1979, p. 428, fig. 5/12.

⁸³ M.D. Matei, *op. cit.*, p. 154, nota 26.

⁸⁴ I. Chicideanu, *op. cit.*, p. 428.

⁸⁵ P.V. Bataru, *Cahele din Moldova medievală. Secolele XIV-XVII*, Suceava, 1999, p. 38-39; 48-50.

⁸⁶ M.D. Matei, *Civilizație...*, p. 65; idem, *Din nou despre elementele etnice străine din orașele est-carpătice de la finele secolului al XIV-lea în Omagiu istoricului Gheorghe Buzatu*, Focșani, 1999, p. 113-114.

⁸⁷ *Ibidem*, fig. 6.

⁸⁸ Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 78; M.D. Matei, *Unele probleme...*, p. 118.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ L. Chițescu, *op. cit.*, p. 421-424.

ideea că niște bărbați cu o îndeletnicire violentă, așa cum erau mercenarii, călătoreau pe drumurile adesea impracticabile ale evului mediu purtând cu ei ulcioare și căni pântecoase, uneori de mari dimensiuni. Destinația exclusiv gospodărească a unor forme din cadrul ceramicii cenușii, precum marile ulcioare cu gura trilobată pentru păstrat lichide sau castroanele sporește nedumerirea noastră legată de vehicularea de către oșteni a acestor vase. Faptul că la Traian (Berendești), într-un cuptor de ars oale s-au găsit vase identice cu cele descoperite în cetatea Romanului⁹¹ vine în sprijinul ipotezei noastre că ceramica cenușie nu trebuie pusă nemijlocit în legătură cu o anumită categorie profesională: meșteri constructori, negustori, soldați, ci cu marea masă a coloniștilor vest-europeni stabiliți în Moldova.

În stadiul actual al cunoștințelor noastre, în lipsa documentelor este dificil de spus dacă în teritoriul de la răsărit de Carpați colonizarea s-a făcut sub auspiciile domniei⁹², sau a fost un fenomen spontan, emigranții stabilindu-se aici din proprie inițiativă, în speranța unei vieți materiale prospere⁹³. Nu putem ști nici dacă noii veniți beneficiau de loturi de colonizare distribuite de domnie, ipoteză perfect plauzibilă dacă acceptăm ideea că orașele, ca de altfel întreg teritoriul țării erau proprietatea domnului⁹⁴, ori se stabileau pe acele terenuri rămase libere, pe care le dobândeau prin cumpărare.

La Siret, descoperirile de ceramică cenușie se grupează într-o zonă a orașului medieval, în partea de vest, în jurul bisericii Sfântul Ioan Botezătorul, fundație a călugărilor dominicani⁹⁵. Este limpede că aici coloniștii s-au așezat grupat, într-un spațiu compact, atribuit, de ce nu, de domnul țării, care în acele momente își avea reședința tocmai în acest oraș.

La Suceava, după cum am văzut, situația este cu totul diferită. Este posibil ca și aici coloniștii să fi fost înzestrați cu teren de către domn, în funcție de spațiul rămas neocupat. Dacă acceptăm ideea că purtătorii ceramicii cenușii erau cu precădere meșteri constructori chemați din regatul polon pentru a ridica edificiile de piatră din noua reședință voievodală atunci este firesc să considerăm că politica de colonizare de la Suceava a fost inițiată și s-a desfășurat sub controlul domniei, iar noilor veniți li s-au distribuit loturi de o anumită întindere⁹⁶. În schimb dacă suntem de părere că purtătorii acestei specii ceramice au avut îndeletniciri felurite și s-au așezat aici din proprie inițiativă, putem să presupunem că noii veniți și-au ridicat locuințele în zone libere, unele periferice, cumpărând pământul de care aveau nevoie.

Dar toate acestea sunt ipoteze care trebuie confirmate sau, de ce nu, infirmate de cercetări viitoare⁹⁷.

DE NOUVEAU SUR LA CERAMIQUE GRISE DE SUCEAVA

RÉSUMÉ

Les recherches archéologiques entreprises sur le territoire de Suceava, pendant un demi-siècle, ont conduit à la découverte d'une quantité impressionnante d'objets datant du Moyen Age, parmi lesquels la céramique occupe une place importante.

Les découvertes faites à Suceava ont permis non seulement la réalisation d'une chronologie relative de la céramique moldave, de la typologie ou de quelques détails concernant la technique d'obtention des vases mais en même temps on a précisé le moment où par l'apparition de quelques formes standardisées, on peut parler du dépassement de la phase d'artisanat domestique et de l'existence d'une production spécialisée, en série, destinée à l'échange.

⁹¹ D. Hordilă, *op. cit.*, p. 211-224.

⁹² Th. Năgler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, București, 1981, *passim*.

⁹³ Cf. ipoteza formulată de profesorul Vasile Neamțu referitor la migrarea peste munți a unei persoane din zona Bistriței, în urma abuzurilor comise de unii reprezentanți ai autorității (V. Neamțu, *Istoria orașului medieval Baia (Civitas Moldaviensis)*, Iași, 1997, p. 41).

⁹⁴ P.P. Panaitescu, *Comunele medievale în Principatele Române*, în vol. *Interpretări românești*, ed. a II-a, București, 1994, p. 124-128.

⁹⁵ M.D. Matei, *Cercetările arheologice de la Siret (1984-1989). Raport de etapă*, în *Suceava*, XXIV-XXV, 1997-1998, p. 88.

⁹⁶ Cf. situația colonizării spațiilor din estul Europei, unde au fost folosite „sesii francone” și „sesii flamande”. Th. Năgler, *op. cit.*, p. 61-64, pl. II, III.

⁹⁷ În timpul elaborării acestei lucrări am purtat discuții deosebit de fructuoase cu doamna dr. Rodica Popovici, precum și cu domnii profesori Mircea D. Matei și Victor Spinei. Le mulțumesc pentru ajutorul dat.

L'étude attentive du matériel céramique mais aussi des conditions de découvert ont permis la définition de quelques notions comme céramique rurale et céramique urbaine, strictement contemporaines mais fortement différenciées du point de vue de la qualité de la pâte, de la technique de modelage, mais aussi de la cuisson.

Dans le cadre de la céramique urbaine de la fin du XIVe siècle se détache par ses caractéristiques techniques et formels aussi, une catégorie distincte, connue dans la littérature de spécialité sur le nom de „céramique grise fine” ou la céramique des colons.

La céramique grise est caractérisée par une pâte de bonne qualité, ayant comme dégraissants du sable et rarement des granules de calcaire, attentivement travaillée, homogène, modelée exclusivement à la roue rapide et elle a été uniformément cuite dans une atmosphère réductrice. Les formes de vases rencontrées sont variées: la cruche à bouche trilobée, le broc, la tasse, le gobelet, le bol, la lampe. Le répertoire décoratif est lui aussi différent de point de vue de l'ornement de la céramique autochtone, par les méthodes d'obtention: impression au rouleau et estampillage, mais aussi par les motifs: la bande de lignes droites et obliques interrompues de signes pareils à la lettre „x”, rosettes, lignes hachurées, signes graphiques gothiques et surtout la branche de sapin stylisée, ce qui ait donné la possibilité de nommer cette catégorie „la céramique à petit sapin”. La céramique grise fine a été encadré chronologiquement à la fin du XIVe siècle, surtout sous le règne de Petru I (1375–1391) et les premières deux – décennies du XVe siècle.

Dans les ouvrages plus anciens on fait la précision que la céramique grise a été découverte à Suceava dans deux grandes zones de la ville, à l'est, à Şipot et à La Cité Şcheia, étant véhiculée par les maîtres y appelés à construire les cités.

La réévaluation de la collection de céramique médiévale du Musée de Bucovina Suceava a permis de faire quelques observations concernant les caractéristiques techniques de la céramique grise, mais aussi la distribution dans l'espace des découvertes. La céramique grise de Suceava – d'ailleurs comme celle de toute la Moldavie – n'a pas un caractère unitaire et on peut définir quatre grandes catégories, selon la qualité de la pâte, mais aussi selon le décor :

a) pâte très fine, à sable sassé et à rares granules de calcaire, homogène, couverte d'un engobe ayant comme principal élément le graphite, qui à la suite de la cuisson réductrice a acquis la couleur noire, les surfaces lisses au toucher ; dans la cassure le fond est grise clair, l'aspect général étant celui de grès; de nombreux fragments ne sont pas décorés, les autres présentent des cercles concentriques incisés ou une bande de lignes hachurées, interrompues par des signes graphiques gothiques;

b) pâte fine, avec beaucoup de sable à granulation moyenne et à rares granules de calcaire, homogène, la surface légèrement âpre au toucher; la cuisson réductrice uniforme a eu comme résultat l'obtention d'une seule nuance gris – cendré; les plus nombreux sont des fragments sans décor; les autres ont été incisé avec des lignes concentriques mais aussi avec la branche stylisée de sapin;

c) pâte à sable à granulation moyenne et grand, homogène, à surface grumeleuse; la couleur est gris – foncé; le décor est composé de bandes de lignes parallèles entre elles ou de la branche stylisée de sapin, réalisée par impression au rouleau.

d) pâte fine, à sable tamisé, homogène, les surfaces poudreuses; la couleur est gris – clair; le décor varié portant des motifs imprimés au rouleau à ceux simples, la branche stylisée de sapin.

Nous considérons que seulement les fragments des vases qui font partie de la première catégorie ont été produits ailleurs, étant apportés des colons occidentaux établis en Moldavie, tandis que les types céramiques suivants ont été produits sur place, ce qui est prouvé par la découverte de quelques fours de potier où se trouvaient des vases pareils à „Şipot” Suceava ou Berendeşti (Traian).

Des fragments céramiques gris mais aussi des vases intacts ont été découverts sur tout le territoire de la ville de Suceava , à La Cité de Suceava , à la Cour Princière, à Şipot, les zones IRC et ILB, dans la cour de L'Auberge Princier, les rues Etienne le Grand (Hôtel „Suceava” et Hôtel „Langer”), Petru Rareş, Vasile Alecsandri, S.Fl. Marian, Arménienne, La Cité de Şcheia.

La diffusion de cette catégorie céramique qui a été mise en relation avec la présence d'une population allogène à Suceava sur tout le territoire de la ville, nous indique le fait que, dans un certain moment de la constitution urbaine d'ici, des colons de métiers différents sont venus et ils se sont établis dans les espaces restés inoccupés, contribuant, à côté des autres habitants, à la constitution de la structure urbaine de la principale résidence princière de Moldavie.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Le plan de la ville de Suceava avec les points où a été découverte céramique grise attribuée aux colons étrangers (1, la cité de Suceava; 2, Câmpul Şanţurilor; 3, la Cour Princière; 4, Şipot; 5, rue Drumul Naţional; 6, la cité Scheia; 7, IRC; 8, ILB; 9, Hanul Domnesc; 10, rue Ana Ipătescu; 11, le fossé de defence du XIV-e siècle; 12, rue Nicolae Bălcescu; 13, la cour de l'église St. Demetre; 14, le plateau du cimetiére; 15, rue Ştefan cel Mare – Hôtel «Langer»; 16, rue Petru Rareş no. 22; 17, rue Petru Rareş no. 15; 18, Bankcoop; 19, Turnu Roşu; 20, la cour de l'église St. George (Mirăuţi).

Fig. 2. Fragments céramiques découverts sur le territoire de la ville de Suceava: rue Petru Rareş no. 22 (1) et no. 17 A – Bankcoop (6), rue Ştefan cel Mare – Hôtel «Suceava» (2), les zones Şipot (3), IRC (4), Drumul Naţional (5).

Fig. 3. Fragments céramiques découverts sur le territoire de la ville de Suceava: Şipot (1, 4), Câmpul Şanţurilor (2), Hanul Domnesc (3), la cité de Suceava (5), rue Nicolae Bălcescu (6).

Fig. 4. Fragments céramiques découverts à Lisăura (1) et sur le territoire de la ville de Suceava: ILB (2), Câmpul Şanţurilor (3), rue Ştefan cel Mare – Hôtel «Langer» (4), IRC (5), rue Ana Ipătescu (6).

Fig. 5. Fragments céramiques découverts sur le territoire de la ville de Suceava: le fossé de défense du XIV-e siècle (1, 4), Șipot (2), Hanul Domnesc (3), Câmpul Șanțurilor (5), La Cour Princière (6).

Fig. 6. Fragments céramiques découverts sur le territoire de la ville de Suceava: Șipot (1), rue Petru Rareș no 15 (2, 5), Câmpul Șanțurilor (3, 6), La Cour Princière (7) et le Monastère de Putna (4, 8).

Fig. 7. Fragments céramiques découverts à Șipot (1-8).

Fig. 8. Fragments céramiques découverts à Cajvana (1), Lisaura (2, 4), sur l'étendue de l'ancien village Rusciori (3), et à Suceava: à l'intérieur de la cour de l'église St. Demetre (5), IRC (6).